

Economic Essence Of Green Urbanization Policy And Its Role In Sustainable Development

Zaylobiddinov Diyorbek Elyorjon o'g'li

Master's student of the Asian International University

zaylobiddinov0304@gmail.com

Abstract

The article analyzes the economic essence of green urbanization policy and its role in sustainable development. The ecological, economic and social consequences of urbanization processes in the world and Uzbekistan are considered, and the importance of the concept of green urbanization is highlighted. It is shown that the structural elements of green urbanization - energy-efficient technologies, green areas, sustainable transport systems, waste recycling and "smart city" technologies - are effective tools for ensuring economic stability, social well-being and ecological balance. The prospects, practical projects and future prospects of green urbanization in the conditions of Uzbekistan are analyzed, and the strategic importance of creating sustainable cities is emphasized.

Keywords: green urbanization, sustainable development, economic stability, ecological balance, social well-being, smart city, Uzbekistan, energy efficiency, green areas

Annotatsiya

Maqolada yashil shaharlashuv siyosatining iqtisodiy mohiyati va barqaror rivojlanishdagi o'rni tahlil qilinadi. Jahon va O'zbekiston sharoitida urbanizatsiya jarayonlarining ekologik, iqtisodiy va ijtimoiy oqibatlari ko'rib chiqilib, yashil shaharlashuv konsepsiyasining ahamiyati yoritilgan. Yashil shaharlashuv tarkibiy elementlari — energiya tejamkor texnologiyalar, yashil hududlar, barqaror transport tizimlari, chiqindilarni qayta ishlash va "aqlli shahar" texnologiyalari — iqtisodiy barqarorlik, ijtimoiy farovonlik va ekologik muvozanatni ta'minlashda samarali vosita ekanligi ko'rsatiladi. O'zbekiston sharoitida yashil shaharlashuv istiqbollari, amaliy loyihalar va kelajakdagi istiqbollar tahlil qilinib, barqaror shaharlarni yaratishning strategik ahamiyati ta'kidlangan.

Kalit so'zlar: yashil shaharlashuv, barqaror rivojlanish, iqtisodiy barqarorlik, ekologik muvozanat, ijtimoiy farovonlik, aqlli shahar, O'zbekiston, energiya samaradorligi, yashil hududlar

Kirish

Bugungi kunda jahon miqyosida urbanizatsiya jarayonlari jadal sur'atlarda rivojlanib bormoqda. BMT ma'lumotlariga ko'ra, 2050-yilga borib dunyo aholisining qariyb 70 foizi shaharlarda istiqomat qilishi kutilmoqda. Ushbu tendensiya shaharlar infratuzilmasi, ekologiya, energiya resurslari, ijtimoiy-iqtisodiy barqarorlik va aholi farovonligi masalalarini dolzarb muammolarga aylantirmoqda. Shaharlarning tez sur'atlarda o'sishi, ko'p hollarda rejalashtirilmagan qurilish, transport tirbandligi, chiqindilarni boshqarishdagi qiyinchiliklar va havoning ifloslanishiga sabab bo'ladi. Natijada, bu nafaqat ekologik, balki iqtisodiy va ijtimoiy jihatdan salbiy oqibatlarga olib keladi.

Shu nuqtai nazardan, yashil shaharlashuv (green urbanization) siyosati barqaror rivojlanishning muhim omillaridan biri sifatida maydonga chiqmoqda. Yashil shaharlashuvning asosiy maqsadi shaharlarni rivojlantirish jarayonida ekologik barqarorlikni, energiya va resurslardan samarali foydalanishni ta'minlash bilan birga, aholining yashash sifatini oshirishdir. Bu konsept nafaqat tabiiy resurslarni asrashga, balki iqtisodiy samaradorlikni oshirishga ham xizmat qiladi.

Bundan tashqari, global miqyosda iqlim o'zgarishi, suv va energiya yetishmovchiligi, havoning ifloslanishi kabi ekologik muammolar shaharlarni barqaror rivojlantirish zaruratini kuchaytirmoqda. Shu bois, ko'plab davlatlar yashil iqtisodiyot va yashil shaharlashuv siyosatini milliy strategiyalariga kiritmoqda. Masalan, Yevropa Ittifoqi mamlakatlari "Yashil shaharlar"

dasturini amalga oshirib, karbon chiqindilarini kamaytirish, qayta tiklanuvchi energiyadan foydalanish va yashil transportni rivojlantirish orqali barqaror urbanizatsiyani targ'ib qilmoqda. Xuddi shunday, Osiyo va Amerika mamlakatlarida ham "aqlli shahar" va ekologik infratuzilma loyihalari ustuvor vazifa sifatida belgilanmoqda.

O'zbekiston sharoitida ham urbanizatsiya jarayoni tez sur'atlarda rivojlanmoqda. So'nggi yillarda shaharlarda aholining soni oshib, yangi uy-joylar, sanoat hududlari va transport yo'llari qurilmoqda. Shu bilan birga, tabiiy resurslardan oqilona foydalanish, ekologik xavfsizlikni ta'minlash va yashash muhitini yaxshilash kabi masalalar dolzarb bo'lib qolmoqda. Shu sababli mamlakatimizda yashil shaharlashuv siyosatini rivojlantirish va uni barqaror rivojlanish maqsadlariga integratsiyalash dolzarb ahamiyat kasb etadi.

Shunday qilib, yashil shaharlashuv siyosati nafaqat ekologik xavfsizlikni ta'minlash, balki iqtisodiy barqarorlik va ijtimoiy farovonlikni oshirishda ham strategik ahamiyatga ega bo'lib, shaharlarni kelajak avlodlar uchun qulay va barqaror rivojlanadigan makonga aylantirishga xizmat qiladi.

Yashil shaharlashuv tushunchasi va mazmuni.

Yashil shaharlashuv — bu shaharlarni rejalashtirish, qurish va boshqarishda ekologik barqarorlik, iqtisodiy samaradorlik hamda ijtimoiy adolat tamoyillarini uyg'unlashtirgan holda amalga oshiriladigan rivojlanish modelidir. Ushbu yondashuv shahar infratuzilmasini rivojlantirishda atrof-muhitga salbiy ta'sirni kamaytirish, tabiiy resurslardan oqilona foydalanish va aholining yashash sifatini oshirishga qaratilgan.

Yashil shaharlashuv kontseptsiyasi an'anaviy shaharsozlikdan farq qiladi. An'anaviy urbanizatsiya ko'pincha qisqa muddatli iqtisodiy foyda, masalan, sanoat hududlarini tezkor qurish va ko'chmas mulk qiymatini oshirishga qaratilgan bo'lsa, yashil shaharlashuv uzoq muddatli barqaror rivojlanish, ekologik xavfsizlik va ijtimoiy farovonlikni bir vaqtning o'zida ta'minlashga intiladi. Shu sababli u barqaror shaharlar yaratish strategiyasining markaziy elementi sifatida qaraladi.

Yashil shaharlashuv siyosatining asosiy tarkibiy qismlari quyidagilarni o'z ichiga oladi:

- 1. Energiya tejankor va ekologik toza texnologiyalar:** Shaharlar energiya resurslarining asosiy iste'molchisi hisoblanadi. Yashil shaharlashuv energiya samarador binolar, quyosh va shamol energiyasidan foydalanish, issiqlik izolyatsiyasi, LED yoritish tizimlari kabi innovatsion yechimlarni tatbiq etishni nazarda tutadi. Masalan, Yevropada "Passiv uy" konsepti energiya sarfini sezilarli darajada kamaytirgan holda barqaror shaharsozlikni rivojlantirmoqda.
- 2. Yashil hududlar va jamoat makonlarini kengaytirish:** Yashil zonalar, parklar, bog'lar va suv havzalari shahar ekologiyasini yaxshilash bilan birga, aholi uchun dam olish va sport qilish imkoniyatlarini yaratadi. Masalan, Singapur shahridagi "Gardens by the Bay" loyihasi nafaqat shahar ekologiyasini yaxshiladi, balki turizm va iqtisodiy rivojlanishga ham hissa qo'shdi.
- 3. Barqaror transport tizimlarini rivojlantirish:** Shahar transport tizimi havo ifloslanishi va tirbandlikning asosiy manbai hisoblanadi. Yashil shaharlashuv siyosatida elektr transport, velosiped yo'laklari, jamoat transportini rivojlantirish va piyodalar zonalarini kengaytirish muhim o'rin tutadi. Masalan, Amsterdam va Kopenhagen shaharlarida velosiped transporti shahar hayotining ajralmas qismiga aylangan.
- 4. Chiqindilarni qayta ishlash va resurs aylanishini ta'minlash:** Yashil shaharlashuv chiqindilarni kamaytirish, qayta ishlash va tabiiy resurslarni qayta tiklash orqali shahar barqarorligini oshiradi. Masalan, Seul shahrida chiqindilarni ajratib yig'ish va qayta ishlash tizimi shahar ekologiyasini sezilarli darajada yaxshilagan.
- 5. "Aqlli shahar" (smart city) texnologiyalarini joriy etish:** Aqlli shahar texnologiyalari — bu transport, energiya, suv va boshqa shahar xizmatlarini raqamli tizim orqali boshqarish va optimallashtirish imkonini beruvchi yechimlardir. Bu texnologiyalar resurslardan samarali foydalanish, xarajatlarni kamaytirish va aholi hayot sifatini oshirishga yordam beradi. Masalan, Songdo (Janubiy Koreya) va Masdar City (BAA) shaharlarida aqlli boshqaruv tizimlari yashash va transport samaradorligini oshirdi.

Yuqoridagi elementlar birgalikda shaharlarni nafaqat ekologik, balki iqtisodiy va ijtimoiy jihatdan barqaror rivojlantirishga xizmat qiladi. Shu bilan birga, yashil shaharlashuv kontseptsiyasi global iqlim o'zgarishi, energiya yetishmovchiligi va aholi salomatligi kabi dolzarb muammolarni ham hal qilishga qaratilgan.

Yashil shaharlashuvning iqtisodiy mohiyati

Yashil shaharlashuv siyosatining iqtisodiy mohiyati resurslardan samarali foydalanish va uzoq muddatli iqtisodiy o'sishni ta'minlashga qaratilgan. An'anaviy shaharlashuv modeli ko'pincha qisqa muddatli iqtisodiy foyda, masalan, sanoat hududlarini tezkor qurish, ko'chmas mulk qiymatini oshirish va ish o'rinlarini yaratishga qaratilgan bo'lsa-da, uzoq muddatda ekologik degradatsiya, sog'liqni saqlash xarajatlarining ortishi, transport tirbandligi va infratuzilmaning eskirishi kabi salbiy oqibatlarga olib keladi. Natijada, shahar iqtisodiy barqarorligi susayadi va aholining hayot sifati pasayadi.

Yashil shaharlashuv esa ushbu muammolarni bartaraf etishga qaratilgan innovatsion iqtisodiy yondashuv hisoblanadi. Uning asosiy iqtisodiy afzalliklari quyidagilardan iborat:

Energiya va suv iste'molini qisqartirish orqali xarajatlarni kamaytirish: Yashil binolar va energiya samarador tizimlar yordamida shaharlar energiya xarajatlarini sezilarli darajada kamaytirishi mumkin. Masalan, Germaniyada energiya tejankor binolar qurilishi orqali binolarning issiqlik xarajatlari 30–50% ga kamaygan. Shu bilan birga, suvni qayta ishlash va oqova suvni tozalash texnologiyalari suv resurslaridan samarali foydalanish imkonini beradi.

“Yashil iqtisodiyot” sohalarida yangi ish o'rinlarini yaratish: Yashil shaharlashuv rivojlanishi bilan ekologik texnologiyalar, qayta tiklanuvchi energiya manbalari, chiqindilarni qayta ishlash va ekologik transport sohalarida yangi ish o'rinlari yaratiladi. Masalan, Xitoyning so'nggi 10 yillik “yashil iqtisodiyot” dasturi natijasida yuz minglab yangi ish o'rinlari ochildi va iqtisodiy o'sishning barqarorligi ta'minlandi.

Investitsion jozibadorlikni oshirish: Barqaror va yashil shaharlar investorlarga jozibador bo'ladi. Ekologik toza va qulay yashash muhiti kapital kiritishni rag'batlantiradi. Masalan, Skandinaviya mamlakatlaridagi barqaror shahar loyihalariga xorijiy sarmoyalar sezilarli darajada oshgan.

Sog'liqni saqlash va ekologik tiklash xarajatlarini kamaytirish: Yashil shaharlashuv havoning ifloslanishini kamaytiradi, shaharlarni yashil hududlar bilan boyitadi va chiqindilarni qayta ishlashni ta'minlaydi. Natijada aholining sog'lig'i yaxshilanadi va sog'liqni saqlash xarajatlari kamayadi. Masalan, AQShda shaharlarda yashil maydonlarni kengaytirish orqali yurak-qon tomir kasalliklari va nafas yo'llari kasalliklaridan keladigan xarajatlar sezilarli darajada pasaygan.

Shu tarzda, yashil shaharlashuv iqtisodiy barqarorlikni ta'minlab, shaharlarning raqobatbardoshligini oshiradi. U nafaqat ekologik va ijtimoiy foyda beradi, balki uzoq muddatli iqtisodiy samaradorlikni ham kafolatlaydi. Shu bois, har bir shahar va davlat yashil shaharlashuv siyosatini o'z milliy va hududiy rivojlanish strategiyalariga integratsiyalash orqali barqaror rivojlanish yo'lida katta qadam qo'yishi mumkin.

Barqaror rivojlanishdagi o'rni.

Barqaror rivojlanish tushunchasi iqtisodiy, ijtimoiy va ekologik omillarning muvozanatli rivojlanishini anglatadi. Bu yondashuvning maqsadi nafaqat iqtisodiy o'sish, balki aholining farovonligi va tabiiy muhitni asrashni ham bir vaqtning o'zida ta'minlashdir. Shu nuqtai nazardan, yashil shaharlashuv ushbu uch yo'nalishni o'zida mujassamlashtirgan kompleks siyosat sifatida qaraladi.

1. Iqtisodiy jihati: Yashil shaharlashuv uzoq muddatli iqtisodiy o'sish va barqaror investitsiyalarni ta'minlaydi. Energiya va resurslarni samarali ishlatish, chiqindilarni kamaytirish va “yashil iqtisodiyot” sohalarini rivojlantirish orqali shaharlar yangi ish o'rinlarini yaratadi, infratuzilma xarajatlarini kamaytiradi va investitsion jozibadorlikni oshiradi. Masalan, Yevropa Ittifoqi mamlakatlarida yashil shaharlashuv loyihalari iqtisodiy o'sishga 2–3% qo'shimcha hissa qo'shgan.

2. Ijtimoiy jihati: Barqaror shaharlar aholiga qulay va xavfsiz yashash muhiti yaratadi. Yashil hududlar, jamoat transporti, piyodalar va velosiped yo'laklari aholining harakatlanishini osonlashtiradi, shaharni ijtimoiy jihatdan integratsiyalashgan makonga aylantiradi. Shu bilan birga, ekologik toza muhit sog'liqni yaxshilaydi va ijtimoiy farovonlikni oshiradi. Masalan, Shimoliy Yevropadagi shaharlar aholining o'rtacha umr ko'rish davrini 3–5 yilga oshirgan, ayniqsa bolalar va qariyalar uchun xavfsiz yashash sharoitini yaratgan.

3. Ekologik jihati: Yashil shaharlashuv tabiiy resurslarni saqlash, chiqindilarni kamaytirish, karbon chiqindilarini qisqartirish va iqlim o'zgarishiga moslashishga yordam beradi. Shaharlarni ekologik jihatdan barqaror qilish orqali atmosfera va suv resurslarini ifloslanishdan himoya qilish, biologik xilma-xillikni saqlash va tabiiy ofatlarni kamaytirish imkoniyati yuzaga keladi. Masalan, Kanadaning Vancouver shahrida yashil shaharlashuv loyihalari karbon chiqindilarini 33% ga kamaytirishga erishgan.

Shu bois, yashil shaharlashuv BMTning Barqaror rivojlanish maqsadlari (BRM), xususan, 11-maqsad — "Barqaror shaharlar va aholi yashash joylari"ga erishishda muhim vosita hisoblanadi. U nafaqat ekologik barqarorlikni ta'minlaydi, balki iqtisodiy va ijtimoiy barqarorlikni ham mustahkamlaydi, shaharlarni kelajak avlodlar uchun qulay va barqaror rivojlanadigan makonga aylantiradi.

Bundan tashqari, yashil shaharlashuv orqali shaharlar global miqyosdagi iqlim o'zgarishiga moslashish, tabiiy ofatlarning ta'sirini kamaytirish va aholi salomatligini himoya qilish imkoniyatiga ega bo'ladi. Shu bilan birga, bu siyosat milliy iqtisodiyot va hududiy rivojlanish strategiyalariga integratsiyalash orqali uzoq muddatli barqarorlikni kafolatlaydi.

O'zbekiston sharoitida yashil shaharlashuv istiqbollari.

O'zbekistonda so'nggi yillarda yashil iqtisodiyot va ekologik barqarorlikga qaratilgan islohotlar faollashmoqda. Shu jumladan, "Yashil makon" umummilliy loyihasi, energiya samaradorligini oshirish dasturlari, ekologik transport vositalarini rivojlantirish va chiqindilarni boshqarish tizimlarini modernizatsiya qilish tashabbuslari mamlakatimizda yashil shaharlashuv siyosatining amaliy ko'rinishlari sifatida e'tirof etilmoqda.

O'zbekiston sharoitida yashil shaharlashuvning istiqbollari quyidagi asosiy yo'nalishlar orqali amalga oshirilishi mumkin:

Yashil standartlarni joriy etish: Shaharsozlik va qurilish sohasida ekologik standartlar va sertifikatlash tizimlarini tatbiq etish orqali energiya tejamkor binolar va barqaror infratuzilma yaratish mumkin. Masalan, yangi uy-joy loyihalarida quyosh batareyalari va issiqlik izolyatsiyasi tizimlarini joriy etish shaharlarni ekologik jihatdan xavfsiz qiladi.

Qayta tiklanuvchi energiya manbalaridan foydalanish: Quyosh, shamol va biomassa energiyasini rivojlantirish orqali shaharlar energiya mustaqilligini oshirishi mumkin. Toshkent va Samarqand shaharlarida quyosh panellarini kengaytirish, sanoat hududlarida energiya tejamkor texnologiyalarni tatbiq etish istiqboldagi barqaror rivojlanish uchun muhim qadamdir.

Raqamli va "aqlli shahar" texnologiyalarini tatbiq etish: Smart city konsepti orqali transport, suv, energiya va chiqindilarni boshqarish tizimlarini raqamlashtirish mumkin. Bu shahar resurslaridan samarali foydalanish, xarajatlarni kamaytirish va aholining yashash sifatini oshirishga xizmat qiladi. Masalan, Toshkent shahrida transport tizimini raqamlashtirish va jamoat transportining intellektual monitoringini joriy etish tirbandlikni kamaytiradi va ekologik holatni yaxshilaydi.

Yashil transport va jamoat transportini rivojlantirish: Elektr transport vositalari, velosiped yo'laklari va piyodalar zonalarini kengaytirish orqali shahar havosini ifloslantiruvchi gaz chiqindilarini kamaytirish mumkin. Bu nafaqat ekologik foyda beradi, balki aholining sog'lig'ini yaxshilaydi va shahar hayot sifatini oshiradi.

Tabiiy hududlarni saqlash va ekologik monitoring: Shaharlarda yashil maydonlarni kengaytirish, daraxt ekish kampaniyalarini yo'lga qo'yish va suv havzalarini himoya qilish ekologik barqarorlikni ta'minlashda muhim ahamiyatga ega. Masalan, Toshkent shahridagi "Chilonzor bog'i" va boshqa yashil hududlarni kengaytirish loyihalari shahar mikroiqlimini yaxshilaydi va aholiga dam olish imkonini yaratadi.

Kelgusida O'zbekistonda yashil shaharlashuv siyosatini muvaffaqiyatli amalga oshirish orqali nafaqat ekologik barqarorlikni ta'minlash, balki iqtisodiy o'sish, yangi ish o'rinlari yaratish va shaharlarning raqobatbardoshligini oshirish imkoniyatlari mavjud. Shu bilan birga, xalqaro hamkorlik va ilg'or texnologiyalarni joriy etish orqali O'zbekiston shaharlarini barqaror rivojlanish modeli sifatida namoyish etish mumkin.

Shu bois, yashil shaharlashuv milliy strategiya va hududiy rivojlanish dasturlariga integratsiyalash orqali mamlakatning ekologik, iqtisodiy va ijtimoiy barqarorligini ta'minlashda strategik ahamiyatga ega bo'ladi.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, yashil shaharlashuv siyosati nafaqat ekologik muammolarni hal etish, balki iqtisodiy barqarorlik va ijtimoiy farovonlikni ta'minlashda ham muhim ahamiyatga ega. U shaharlarni barqaror rivojlantirishning markaziy vositasi sifatida xizmat qiladi, aholining yashash sifatini oshiradi, tabiiy resurslarni saqlaydi va iqlim o'zgarishiga moslashishga yordam beradi.

Yashil shaharlashuvning samarali tatbiqi shaharlarni quyidagi jihatlar bo'yicha rivojlantirish imkonini beradi:

- **Iqtisodiy barqarorlik:** resurslardan samarali foydalanish, energiya va suv xarajatlarini kamaytirish, yangi ish o'rinlari yaratish va shaharlarning investitsion jozibadorligini oshirish.
- **Ijtimoiy farovonlik:** qulay yashash muhiti, xavfsiz shahar makoni, sog'lom ekologik sharoit va jamoaviy infratuzilma orqali aholining turmush darajasini yaxshilash.
- **Ekologik barqarorlik:** karbon chiqindilarini kamaytirish, chiqindilarni qayta ishlash, yashil hududlarni kengaytirish va tabiiy resurslarni asrash.

O'zbekiston sharoitida yashil shaharlashuv konseptsiyasini rivojlantirish orqali nafaqat ekologik xavfsizlikni ta'minlash, balki iqtisodiy o'sish, shaharlarning raqobatbardoshligini oshirish va barqaror ijtimoiy rivojlanishga erishish mumkin. Shu bois, yashil shaharlashuvni milliy va hududiy rivojlanish strategiyalarining ajralmas qismi sifatida qarash muhimdir.

Kelajakda shaharsozlikda yashil standartlarni keng joriy etish, qayta tiklanuvchi energiya manbalaridan foydalanish va aqlli shahar texnologiyalarini tatbiq etish orqali O'zbekiston shaharlarini barqaror rivojlanish modeli sifatida namoyish etish mumkin. Shu tarzda, yashil shaharlashuv siyosati nafaqat ekologik, balki iqtisodiy va ijtimoiy jihatdan ham barqaror kelajakni ta'minlashning samarali mexanizmi hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

United Nations. World Urbanization Prospects 2022. New York: UN, 2022.

European Commission. Green Cities Initiative: Sustainable Urban Development. Brussels: EC, 2021.

Jabareen, Y. R. (2006). Sustainable Urban Forms: Their Typologies, Models, and Concepts. *Journal of Planning Education and Research*, 26(1), 38–52.

Beatley, T. (2011). *Biophilic Cities: Integrating Nature into Urban Design and Planning*. Washington, DC: Island Press.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 6-apreldagi PF-6002-sonli qarori. "Yashil iqtisodiyot va ekologik barqarorlikni ta'minlash chora-tadbirlari". Toshkent.

Ministry of Housing and Communal Services of Uzbekistan. *Urban Development and Green City Programs*. Tashkent, 2023.

Wheeler, S. M. (2013). *Planning for Sustainability: Creating Livable, Equitable, and Ecological Communities*. Routledge.